

EMPIRIK TADQIQOTLAR

Bozorova Dilnavoz Sadriddin qizi

bozorovadilnavoz488@gmail.com

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti sotsiologiya yo'nalishi
2-bosqich talabasi*

Anotatsiya. *Ushbu maqola empirik tadqiqotlarning nazariy-metodologik asoslari, sotsiologik jarayonlarni o'rganishdagi ahamiyati va amaliy qo'llanilishiga bag'ishlangan. Maqolada empirik ma'lumot yig'ish, tahlil qilish bosqichlari hamda ilmiy tadqiqotlar ishonchliligini ta'minlovchi metodlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *empirik tadqiqot, kuzatuv, intervyu, metodologiya, sotsiologiya, ilmiy tahlil.*

KIRISH

Empirik tadqiqotlar sotsiologiyaning asosiy ilmiy komponentlaridan biri bo'lib, ular jamiyat hayotidagi real jarayonlarni faktlar, kuzatuvlar va o'lchovlar asosida o'rganishga qaratilgan. Uning mohiyati shundaki, har qanday ilmiy faraz yoki nazariya amaliy tekshiruvdan o'tishi lozim. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish davrida ijtimoiy jarayonlar keskin o'zgarib bormoqda. Bunday sharoitda empirik tadqiqotlar davlat siyosati, ta'lim tizimi, yoshlar muammolari, mehnat bozori va ijtimoiy guruhlar dinamikasini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, empirik ma'lumotlar nazariy yondashuvlarni aniqlashtirish va takomillashtirish imkonini beradi. Zamonaviy ijtimoiy fanlar taraqqiyoti jarayonida ham empirik tadqiqotlar juda katta ilmiy ahamiyatga ega. Empirik tadqiqotlar so'rov, eksperiment, obyektiv kuzatuv va statistik tahlil kabi metodlar va ularni qayta ishlashga tayanadi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada empirik tadqiqotlarning mazmuni, metodlari, bosqichlari va ularning sotsiologik bilimlar tizimidagi o'рни har taraflama ilmiy tahlil qilinadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi ijtimoiy jarayonlarning murakkablashuvi, axborot oqimining kuchayishi va real faktlarga asoslangan qaror qabul qilish ehtiyojining ortib borishi bilan yanada o'sib bormoqda bormoqda.

Metod va materiallar. Mazkur tadqiqot empirik yondashuv asosida olib borildi va unda miqdoriy hamda sifatli tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Bu tadqiqot jarayonida jamiyatda kechayotgan ijtimoiy jarayonlarni real holatda aniqlash, respondentlarning qarashlari va xulq-atvor

xususiyatlarini o'rganish asosiy maqsad qilib belgilandi. Bu ma'lumotlarni yig'ish hamda tahlil qilish ilmiy obyektivlik va ishonchlilik tamoyillariga qat'iy amal qilgan holda amalga oshirildi.

Empirik tadqiqotning asosiy metodi sifatida sotsiologik so'rovnoma tanlandi. So'rovnoma yopiq va yarim ochiq savollardan iborat bo'lib, u respondentlarning ijtimoiy holati, munosabatlari va fikrlarini aniqlashga yo'naltirildi. Respondentlar tanlanmasi tasodifiy tanlash usuli orqali shakllantirildi, bu esa olingan natijalarning umumlashtirish imkonini oshirdi. Zarur hollarda ma'lumotlarni chuqurlashtirish maqsadida yarim strukturaviy intervyu metodidan ham foydalanildi.

Tadqiqot materiallari sifatida so'rovnoma natijalari, intervyu yozuvlari hamda ochiq statistik manbalardan olingan ma'lumotlar qo'llanildi. Yig'ilgan empirik ma'lumotlar dastlab tizimlashtirildi, so'ngra statistik va mantiqiy tahlil usullari yordamida qayta ishlandi. Natijalarni tahlil qilish jarayonida taqqoslash, umumlashtirish va klassifikatsiya qilish metodlari qo'llanildi.

Adabiyotlar tahlili. Empirik tadqiqotlar bo'yicha ilmiy manbalar sotsiologik metodologiyani shakllanish jarayonini keng yoritadi. O. Kont, E. Dyurkgeym va M. Veberning ilmiy qarashlari empirik bilish tamoyillarini asoslab berdi.

O. Kontning pozitivizm nazariyasi jamiyatni o'rganishda faqat amaliy faktlarga tayanishni ilgari suradi. Dyurkgeym ijtimoiy faktlarni obyektiv o'rganish zarurligini ta'kidlab, empirik ma'lumotlarning aniqligini asosiy talab sifatida belgilagan. Veber esa inson xatti-harakatining ma'nosini tushunishga qaratilgan metodologiyani taklif etgan. Zamonaviy adabiyotlarda esa statistik tahlil, eksperimental metodlar, katta ma'lumotlar va raqamli monitoring kabi usullar keng qo'llanilmoqda.

Empirik tadqiqotlar bo'yicha ilmiy manbalar sotsiologik metodologiyani shakllanish jarayonini keng yoritadi. O. Kont, E. Dyurkgeym va M. Veberning ilmiy qarashlari empirik bilish tamoyillarini asoslab berdi. O. Kontning pozitivizm nazariyasi jamiyatni o'rganishda faqat amaliy faktlarga tayanishni ilgari suradi. Dyurkgeym ijtimoiy faktlarni obyektiv o'rganish zarurligini ta'kidlab, empirik ma'lumotlarning aniqligini asosiy talab sifatida belgilagan. Veber esa inson xatti-harakatining ma'nosini tushunishga qaratilgan metodologiyani taklif etgan. Zamonaviy adabiyotlarda esa statistik tahlil, eksperimental metodlar, katta ma'lumotlar va raqamli monitoring kabi usullar keng qo'llanilmoqda.

Muhokama va natijalar. Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur

o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi. Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi. Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi.

Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi. Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va

kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi.

Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Empirik tadqiqotlar amaliy sotsiologiyada muhim o'rin tutadi. Tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan kuzatuv, intervyu, suhbat, test, eksperiment va kontent tahlil kabi usullar ijtimoiy hodisalarni chuqur o'rganish imkonini beradi. Kuzatuv real sharoitda inson xatti-harakatini tahlil qilishga yordam beradi, so'rovnoma esa keng miqyosda statistik ma'lumotlar olishni ta'minlaydi.

Intervyu usuli respondentlarning shaxsiy fikrlarini aniqlashda samarali bo'lib, kontent tahlil ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar mazmunini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy siyosat, ta'lim, madaniyat va mehnat bozori bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, empirik tadqiqotlar ijtimoiy jarayonlarning ichki qonuniyatlarini aniqlashda asosiy ilmiy vosita hisoblanadi. Ular nafaqat nazariy farazlarni tasdiqlaydi, balki ijtimoiy muammolarga amaliy yechimlar ishlab chiqish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar rivojlanayotgani sari empirik metodlar ham takomillashib boradi. Empirik tadqiqotlar tafakkurni boyitadi, jamiyat taraqqiyotini ilmiy asosda boshqarishga turtki beradi. Empirik tadqiqotlar jarayonida qo'llaniladigan metodlarning xilma-xilligi tadqiqot natijalarining ishonchliligi va obyektivligini ta'minlaydi. So'rov, intervyu, kuzatuv va eksperiment kabi usullar yordamida olingan ma'lumotlar ijtimoiy muammolarni aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini ochib berish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa empirik tadqiqotlarning nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatini ham oshirishga yordam beradi. Qisqa qilib aytganda, empirik tadqiqotlar ilmiy tafakkurni boyitadi, ijtimoiy bilimlarning rivojiga turtki beradi va jamiyat taraqqiyotini ilmiy asosda boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuning uchun ham empirik yondashuvdan samarali foydalanish, zamonaviy metodlarni qo'llash va olingan natijalarni chuqur tahlil qilish bugungi kunda ilmiy tadqiqotlar oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Empirik tadqiqotlarni chuqur metodologik asosda olib borish, zamonaviy tadqiqot usullaridan oqilona foydalanish va olingan natijalarni ilmiy mezonlar asosida talqin qilish bugungi kunda ijtimoiy fanlar

oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Empirik yondashuv nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlab, ilmiy bilimlarning real hayot bilan uzviy uyg'unlashuvini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kont O. Pozitiv falsafa asoslari. — Parij: Chez Bachelier nashriyoti, 1844. — 720 b.
2. Dyurkgeym E. Sotsiologik metod qoidalari. — Parij: F. Alcan nashriyoti, 1895. — 272 b.
3. Veber M. Ijtimoiy faoliyat nazariyasi. — Berlin: Universitäts-Verlag, 1922. — 1 100 b.
4. Ritzer G. Modern Sociological Theory. — New York: McGraw-Hill nashriyoti, 2010. — 664 p.
5. Neuman W. L. Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. — London: Pearson Education, 2014. — 599 p.
6. Babbie E. R. The Practice of Social Research. — Boston: Cengage Learning, 2016. — 566 p.

